

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 22 (Eylül/ September 2025), s. 1-12
Geliş Tarihi-Received: 06.07.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 25.09.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.17143214

Adalet Ağaoğlu Romanlarındaki Kadın Karakterlerin Geçmişle Bağları ve Hatıralar

Connections of Female Characters with the Past and Memories in the Novels of Adalet Ağaoğlu

Ferda ATLI*

Öz

Adalet Ağaoğlu, karakterlerini zaman içerisindeki gelişimleri ile gözler önüne sermeyi seçen bir yazardır. Romanlarında, karakterler şimdiki andan geçmişe yolculuklar yaparak aldıkları kararların ve anda taşıdıkları kişiliklerinin sebeplerini adeta okuyucuya sunarlar. Geriye dönüş ve bilinç akışı tekniğinden yararlanarak romanlarına ayrıntılar katan yazar, özellikle karakterlerin aniden aklına gelen hatıraları kullanarak bu farklı kişiliklerin travmalarını, mutluluklarını, seçmiş oldukları hayatları neden ve nasıl tercih ettiklerini genellikle kendilerini konuşturma şeklinde ortaya koyar. Zaman zaman mektuplardan, gazete kupürlerinden, diyalog ve monologlardan geçmişe dönmek için yararlanan yazar, hatıraları yoğun bir şekilde kullanmıştır. Kadın karakterlerin ortaya konuluşunda bu hatıraların ön plana çıktığı, iç monologlar eşliğinde aktarılan kesik fakat vurucu bu aktarımların büyük ölçüde travmatik olayları kapsadığı söylenebilir. Adalet Ağaoğlu'nun dokuz romanı göz önüne alındığında *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi*, *Hayır*, *Yazsonu* ve *Üç Beş Kişi* romanlarının kadın karakterlerin hatıralarının yoğunlukla işlendiği metinler olduğu görülmektedir. Bu çalışmada bahsi geçen romanlardan yola çıkarak hatıranın Adalet Ağaoğlu romanlarındaki izleri takip edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Türk romanı, Adalet Ağaoğlu, geçmiş zaman, hatıra.

Abstract

Adalet Ağaoğlu is a writer who chooses to portray her characters along with their development through time. In her novels, the characters, in a way, present the justifications for the decisions they make and their personalities in the moment to the reader by going on a journey from the present to the past. The writer, who gives detail to her novels by utilizing the flashback and stream of consciousness methods, uses the memories that are suddenly recalled by the characters to express the traumas and joys of these different personalities, as well as how and why they choose the lives they have chosen, usually by making them speak. Ağaoğlu, who occasionally utilizes letters, excerpts from newspapers, dialogues, and monologues to go back to the past, uses memories intensively. It may be argued that these memories become prominent in the portrayal of female characters, and these intermittent but potent narratives that are expressed along with inner monologues usually cover traumatic events. Considering the nine novels of Adalet Ağaoğlu, it is seen that the novels *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi*, *Hayır*, *Yazsonu*, and *Üç Beş Kişi* are texts in which the memories of

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ferda.atli@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2364-1356.

female characters are intensively addressed. In this study, based on the aforementioned novels, the traces of memories in the novels of Adalet Ağaoğlu are followed.

Keywords: Novel, Turkish novel, Adalet Ağaoğlu, past, memory.

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Adalet Ağaoğlu, tiyatro, hikâye ve anı türünde yazmış olduğu eserlerin yanı sıra edebiyatımıza kazandırdığı dokuz romanı ardında bırakarak 2020 yılında hayat macerasının sonuna gelmiştir. *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi*, *Hayır*, *Fikrimin İnce Gülü*, *Yazsonu*, *Üç Beş Kişi*, *Ruh Üşümesi*, *Romantik Bir Viyana Yazı* ve *Dert Dinleme Uzmanı* başlıklarını taşıyan bu dokuz romanın bazen başkarakteri bazen başkarakter olmamalarına rağmen olayların akışına yön veren kadın karakterleri önemlidir.

Bir kadın yazarın zihninden/kaleminden çıkan bu kadın karakterler başkarakter olmadıklarında da erkek başkarakterin kaderini şekillendiren bir role layık görülmüşlerdir. “*Bir romancı, iç yaşamlarını dilediği gibi ortaya serebildiği varlıkların yaratıcısıdır.*” (Cohn, 2008, s. 14). Adalet Ağaoğlu da yaratmış olduğu canlı karakterlerin psikolojik durumlarının yanı sıra mizaçlarını da ustalıkla okuyucuya sunmuştur. Karakterleri farklı yönleriyle tanıtan yazarın hatıralardan sıklıkla faydalandığı görülmektedir.

Modern roman özellikleri baskın olmakla birlikte Ağaoğlu kimi romanlarında postmodern roman özelliklerinden de yararlanmaktan geri durmamıştır. *Hayır*, *Fikrimin İnce Gülü* ve *Romantik Bir Viyana Yazı* gibi kimi metinler üst kurmacanın güzel örnekleriyle süslüdür. Bu metinlerdeki zaman ve mekân tam da bu anlatı formuna göre şekillenmiş, bilinç akışı, iç monolog teknikleri kullanılarak zamanda özetleme ve genişlemeler yapılmıştır. “*Yazar anlatacağı olaya, duruma ya da düşünceye uygun kişiler yaratıp onları kendisiyle okur arasında bir vasıta olarak kullanır.*” (Ersoy, Karadeniz, 2022, s. 791). Romanlarındaki güçlü kadın karakterlerin en önemli ortak özelliklerinden biri geçmişle gelecek arasında sıkışmışlıkları ve roman süresince geriye dönüşlerle hatıralarını hatırlayarak iç kazı yapıyor olmalarıdır. Bilinçdışından getirdikleri bu hatıralar, karakterin varlığının şekillenmesinde oldukça önemli ayrıntılar taşımaktadır. “*...bilinçdışı, toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ve tamamen bilincin alanının dışında tutulması ile oluşur. Aynı şekilde, çocukluk çağının tüm travmatik anıları da (ki bu anılar da doğrudan toplum tarafından kabul edilmeyen arzular ile ilişkilidir) bilinçdışının materyalleri arasındadır. Bu durumda bilinçdışına bastırma, toplumsal Ben’in ilkel dürtülere karşı kendini koruduğu bir ‘savunma düzeneği’ olarak karşımıza çıkar.*” (Tura, 2010, s. 53). Bu noktada bilinçdışının, bilinç ve ‘ben’le olan münasebeti kavramın sınırları ve işlevselliği açısından önem arz eder. Şöyle ki ‘bilinç ve bilinçdışı’nda dikkat çeken nokta farkındalık durumudur. Eğer birey kendi ‘ben’inin farkındaysa bilinç hâlinindedir. Ancak birey, ‘ben’i ile kendisi arasında bir ilişki kuramıyorsa algı alanındaki her şey bilinçdışıdır (Evis, 2012, s. 483). Adalet Ağaoğlu romanlarının karakterleri, bilinçdışına doğru yaptıkları her kazıda daha derin travmatik bir hatırayla karşılaşarak roman süresince kabuktan öze sarsıcı, özelde kendilerinin genelde tüm insanlığın hâllerini ortaya koyan olaylar, insanlar ve durumlar yığınıyla yüzleşir. “*Ruhsal durumun sürekliliği açısından anıların sağladığı yararı günlük yaşamda çok iyi gözlemleyebiliriz. Bir yenilgiye uğrayıp da morali bozulan kişi, geçmişte yaşadığı başarısızlıkları düşünür. Melankolik bir ruh durumunu yaşıyorsa, tüm anımsamaları melankoli havası içerecektir. Neşesi yerinde olup da geleceğe güvenle bakıyorsa, buna uygun bambaşka anılar seçecektir kendisine; geçmişteki keyifli yaşantıları, iyimserliğini pekiştirecek olayları belleğine davet edecektir.*” (Adler, 2009, s. 77). Ağaoğlu romanlarındaki karakterler romanların sonunda büyük hayal kırıklıklarıyla yüzleşmek durumunda kalırlar. Hatıraları genellikle olumsuz ve kendilerini değersiz hissettikleri anların akla

gelmesinden oluşmuş anımsamalardır. Paul Ricouer, hatırayı hatırlamak eyleminden ayırmak yoluna gider. Ona göre akla geliveren yaşanmışlıklar hatıra iken hatırlama eylemi için bir çaba sarf etmek gerekir (2020, s. 34-45). “Ağaoğlu’nun bilinç akışında yer verdiği çağrışımların büyük çoğunluğu kahramanlarının bilinçaltından gelen geçmiş yaşantılara ait imge ve anı parçacıklarına dayanmaktadır.” (Odacı, 2007, s. 184). Ağaoğlu’nun romanlarındaki kadın kahramanların aklına gelen hatıraların genellikle acı veren taraflarının ağır bastığı görülmektedir. Toplumsal ve bireysel yaralar melankolik, intihara meyilli karakterlerin doğmasına yol açar, romanlar bu karakterlerin karamsar hatıraları ile derinlik kazanır ve karakterlerin travmaları hatıralar yoluyla sunulur. Romanlar nihayete erene kadar karakterin bilinçdışı yolculuğu tüm hızıyla devam eder ve okuyucu karakterin kişilik inşasının sebeplerini ve sonuçlarını en ince ayrıntısına kadar öğrenir.

Makalenin sınırlılığı açısından Adalet Ağaoğlu’nun beş romanının dikkat çekici kadın karakterleri üzerinde durulmuştur. Yazarın yarattığı roman karakterlerine kendi egosundan parçalar yüklemesi (Freud, 1999, s. 132) kabulünden yola çıkıldığında, bilinç akışı tekniğiyle kahramanların iç dünyalarına yolculuk yaparken yazar, kendi bilinç dışı kazısını da gerçekleştirmiş, bazen hayatından kesitleri olduğu gibi romanlarına aktarırken bazen semboller ve çarpıtmalar aracılığıyla başka olaylara ve formlara dönüştürerek anlatım/ifşa yoluyla ruhunu sağaltmıştır.

Dar Zamanlar’ın Kadın Başkarakterlerinin Bilinçdışı Kazısı ve Hatıralar

Adalet Ağaoğlu’nun özellikle kadın karakterleri, ne istediğini bilen/bildiğini zanneden, inatçı ve hayatı tüm yoğunluğuyla yaşayan kişilerdir. *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi* ve *Hayır* romanları üçleme şeklinde yazılmış ırmak romanlardır. “Adalet Ağaoğlu, tematik süreklilik bağlamında Cumhuriyet ideolojisiyle başlattığı hesaplaşmasını, bireyleşme ve kendini gerçekleştirme sorunsalını her üç romanda da sürdürür; üç romanda da aynı kişi kadrosu yer alır. Ancak Adalet Ağaoğlu, üç romanda da birbirinden farklı kurgulama yöntemleri kullanmıştır.” (Apaydın, 2006, s. 20). Bu üç romanın Türk edebiyatında yankı uyandıran başkarakter Aysel’in bir kasaba ilkokulunda başlayan eğitim macerası, tüm zorluklara rağmen sosyoloji profesörlüğüne uzanan bir kariyer yükselişiyle sonuçlanır. Fakat bu kariyer basamakları teker teker çıkılırken Cumhuriyetin ilk dönem okuyan kadını temsil eden başkarakter Aysel’in yalnızlığı ve başarılarını sorgulayışı da artar. *Ölmeye Yatmak*, 1930-1970 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasi ve toplumsal olayları da içermekte hem Aysel’in hem Türkiye’nin modernleşme serüveni aynı düzleme taşınmaktadır. Ağaoğlu, kendi hayat hikâyesinden izler taşıyan kahramanı Aysel aracılığıyla taşrada yaşayan ve eğitimle birlikte modernleşen Türk kadını derin psikolojik ayrıntılarla ortaya koymuştur: “...toplum tarafından en çok kabul gören ‘yüceltmelerimizin’ ardında da bilinçdışına bastırılmış arzularımızın hedef aldığı nesnelere toplum tarafından kabul gören yeni nesnelerin ikâme edilmesi yatar.” (Tura, 2010, s. 53). Toplumsal baskıya maruz kalan Aysel, akademik kariyeri fazlasıyla yüceltmiş, fakat bu yüceltme kendisinden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Ataerkil kültürde kariyer sahibi olmak ve saygı görmek isteyen entelektüel kadın, eril kuralları benimsediğinin ve bu sebeple özünden uzaklaştığının farkına çok geç varır. Doçent olduktan sonra, kendisi gibi akademisyen olan eşi Ömer’i, öğrencisi Engin’le aldatması Aysel’in kendisini ve unuttuğu kadınlığını hatırlamasını sağlar.

Ağaoğlu’nun ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*, Aysel’in bir otel odasında sembolik olarak ölmeye yatması üzerine kuruludur. İç kazısı esnasında Aysel, kasaba ilkokulundaki anılarını, ortaokul yıllarında Ankara’ya gelişini, modern bir kadın olmak için verdiği emekleri ve önce babası, abisi, sınıf arkadaşı Aydın olmak üzere neredeyse karşılaştığı her erkekten ve annesi başta olmak üzere birçok kadından gördüğü cinsiyetçi zorbalıkları tek tek hatırlar. Esnaf bir babanın kızı olan Aysel’in kasaba içindeki sınıfsal

farklılık romanın ilk bölümünde kötü hatıralar olarak Aysel'in zihnine akın eder. Kaymakamın oğlu Aydın, Aysel'in çocukluk yılları içinde onu toplum içinde en çok yaralayan kişidir. *Dar Zamanlar* üçlemesi süresince Aysel'in Aydın'la olan mücadelesinin ilk sahnesi ilkokulda düzenlenen bir gösteride Aydın'ın Aysel'i öğretmenine şikâyet etmesidir. Romanın ilk sayfalarında yer alan bu kötü hatıra, Aysel'in toplum içinde aldığı en büyük yaralardan biridir. Bu olay, Aysel'in zihninde büyük bir kırılma yaratır:

"Çocukların arasından bir parmak kalktı. Kaymakam'ın oğlu aydın, en şıkları, yüreklilikle bağırdı:

'Aysel saçlarını örmemiş öğretmenim!..'

Bütün başlar Aysel'e döndü. Kızın sarıya yakın kumral saçları ta beline kadar dökülüüyordu. Sıtmadan sarı yüzü hemen kiraz alına döndü. Belinden aşağı bir ter indi. Başöğretmen kaşlarını iyice çatı." (Ağaoğlu, 2010(b), s. 5).

Aysel'in ölmeye yattığı zaman aklına gelen bu hatıra kendisine yabancılaşmasının ilk adımı gibidir. Aysel'in bilinçdışına bastırıldığı, unuttuğunu zannettiği her kötü hatıra onu esir almıştır. Geçmişin ve hatıraların insan hayatındaki kurucu işlevi romanın üzerinde durduğu önemli mevzulardan biridir: *"Geçmiş, kamusal ya da özel kararların ötesinde, adalet ve sorumlulukların ötesinde, kolay kolay baş edilemez bir şey içerir. Bu şey, her neyse, psikoloji, entelektüel ya da ahlaki patoloji tarafından bastırılabilir yalnızca, ama hep oradadır, uzak ve yakındır; en beklenmedik anlarda boy gösteren bir anı, hatırlanamayan ya da hatırlamak istenmeyen bir olayı sarmalayan sinsi bir bulut gibi bugünün peşini bırakmaz. Karar vererek ya da aklımızı kullanarak geçmişten vazgeçemeyiz; sadece iradeyle geçmişi hatırlamak da mümkün değildir. Geçmişin geri dönüşü her zaman kurtarıcı bir hatırlama anı değildir, bugünün baş göstermesi, bugünün yakalanmasıdır."* (Sarlio, 2022, s. 9). Aysel, şimdiki zamanda yaptıklarını anlatırken kahraman bakış açısı kullanılırken geçmişe/hatıralara dönüldüğünde hâkim bakış açısı ile roman şekillenir. Bu farklı kullanım Aysel'in çocukluğuna, gençliğine ve onu otel odasına getiren olaylara ne kadar uzak ve yabancı kaldığını sembolize etmektedir. Bu yabancılaşmanın en önemli sebebi yakınlarından gördüğü kötü muamele ve bunun sonuncunda hissettiği değersizlik duygusudur. Annesinin kendisine karşı takındığı tavırlar şu cümlelerle okuyucuya sunulur: *"O yıl on yedisini sürüyor. Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı. Sanki kendi okumamışlığının öcünü alıyordu. Aysel'e durmadan ev işi buyuruyordu. Kızını her an bir kitabın başından kaldırmaktan neredeyse gizli bir tat alıyordu. Önüne bir de bebek bezleri oyulgamak işi çıkınca Aysel, 'Kendin yap!' deyip fırlatıverdi bezleri. Annesi önce şaşırdı. Sonra artık kızının yaşının erdiğini, onu iyi bir baskıya almak gerektiğini düşündü."* (Ağaoğlu, 2010(b), s. 195). Ataerki kültürde yetişmiş olan bir annenin kızına karşı takındığı bu tavır, kadının dolaylı yoldan kocasının erki ile kendisinden daha genç kadını kastre etme girişimi olarak okunmaya müsaittir. Lacan'ın *"annenin söyleminde geçen simgesel yasa koyucu baba"* (Tura, 2010, s. 75) tanımıyla uyuşmakta, *"babanın adı babanın işlevini yarat"*maktadır (Lacan, 2012, s. 51). Annesi Aysel'i babası ve babanın adı aracılığıyla kendince *"yola getirmek"*tedir. *"Babasının hayatta olduğu süre içerisinde Aysel hem babasından hem abisinden hem de annesinden okumamasına ilişkin yoğun baskılar görür. Babası Salim Efendi ve İlhan, erkek egemen bir aile yapısı istemeleri sebebiyle özgürlüğüne düşkün Aysel'i okutmamak istemekte, gelenekle yetişmiş ve kocasına hiç karşı çıkmamış annesi Fitnat Hanım ise Aysel'in hem ev işlerinde ona yardımcı olmasını hem de artık evlenmesi gerektiğini öne sürerek kızının okuma çabasını boş bulmaktadır."* (Atlı, 2012, s. 182). Aysel bilinçdışı kazılarında babasının ve simgesel bir baba olan toplumun sert ve tehditkâr diliyle karşılaşmaktadır. Ailesi ve arkadaşları ile ilgili hatıraları cinsiyet ve toplumsal kurallar merkezindeki bir hatırlamalar yığındır. Babası, abisi ve arkadaşlarıyla ilgili hatıraları olumsuzdur. *"Bellek ve bellek anlatıları yabancılaşmaya, şeyleşmeye karşı bir 'sağaltma' olarak görülüyor."* (Sarlio, 2022, s. 34). Bu sebeple otel odasında yapmış olduğu iç kazıda

karşılaştığı kara deliklerin benliğini nasıl ele geçirdiği hakkında bu hatıralar onun yol göstericisi olmuştur.

Serinin ikinci romanı olan *Bir Düşün Gecesi*'nde, Aysel yer almamakta fakat Tezel, Ömer, Ayşen, İlhan ve Müjgan üzerinden hatıralar aracılığıyla yine Aysel'in hayattaki duruşu ve kişiliği anlatılmakta; gizli başkahraman Aysel, diğer tüm kahramanların hatıraları aracılığıyla çoklu bakış açısıyla sunulmaktadır. Tezel, bu romanın en dikkat çekici kahramanı olarak yazar anlatıcının sıklıkla söz hakkını devrettiği kişidir. Tüm aile bireylerinin çok rahat bir hayat yaşadığını ve vurdumduymaz bir insan olduğunu düşündüğü Tezel, üniversite yıllarında Ankara'dan İstanbul'a taşınır. Ressamdır. Roman süresince bir leitmotif olarak tekrar edilen "*İntihar etmeyeceksek içelim bari!*" (Ağaoğlu, 2006, s. 1) cümlesi Tezel'in kırık dökük hayatının bir özeti mahiyetindedir. "*Genç yaşta yaptığı iki evlilik de sağlam temeller üzerine oturmayan sadece yaşın getirdiği coşkuyla alınan kararların sonucunda vuku bulmuştur.*" (Atlı, 2012, s. 195). İlk kocası tarafından siyasi olarak kullanılan Tezel, kendisinden küçük ve baba parasıyla geçinen ikinci kocasının haksız tutumları sebebiyle oğlunu da bırakarak ondan ayrılır. Bu gönül yaraları ve insanlardan gördüğü ihanetler Tezel'in içkiye sığınmasına sebep olur. "*Ölümün gerçekleşmediği yerde de alkole sığınmıştır; çünkü, gerçekleri unutmamanın geçici de olsa bir diğer yolu sarhoş olmaktır.*" (Atlı, 2020, s. 71). Tezel'in erkeklerle ilgili hatıraları oldukça sevimlidir:

"Yine de üç saate yakın kaldım Park Otel'in barında. Küçük yol çantam ayaklarımın dibinde duruyordu. Dokuza çeyrek kala da içimi bitirdim, çantamı alıp çıktım. Geçerken Taksim'deki büfeden bir cep kanyağı edindim. Geceyi böylece sürdürmek... Hasan da barın öte ucunda durmuş '*Şişmanlıyorsun dikkat!*' diyordu. Otuz saniye önce Adana Cezaevi'ndekilerin sağlık durumlarıyla yakından ilgilenen bu değil mi? Şişmanlıyorsam yatağına almazsın, ne yapalım." (Ağaoğlu, 2006, s. 21).

Yeğeni Ayşen'in düğünü sebebiyle Ankara'ya gelişi ve hayatının tüm ayrıntılarının bilinç akışı ile okuyucuya sunulması yani Tezel'in iç kazısı *Bir Düşün Gecesi* romanını oluşturmaktadır. Sanatla ilgilenen özgür ruhlu kadının hem ailesi hem de toplum tarafından dışlanması, ataerkil bakış açısına sahip olan toplumun sosyoloji doçenti olan Aysel'e mecburi olarak saygı duyarken ressam Tezel'i dışlayarak buhrana sürükleyişi romanın konusunu oluşturmaktadır. Akademi eril bir hiyerarşik düzeni temsil ederken sanat doğurgan yapısıyla dişil özgürlüğü çağrıştırmaktadır ve ataerkil toplum tarafından dışlanmakla cezalandırılır. Toplumsal kuralları önemseyen Aysel, kendi duygularından uzaklaşırken toplumsal kurallara uymayan Tezel, toplum tarafından cezalandırılır. Tezel'in düşün gecesinde anımsadığı hatıralarından biri ayağı kırıldığında Aysel'in gelip onunla ilgilenişidir:

"Kuyruğum sıkıştı mı, gelsin Aysel, gelsin Ömer! İşlerim yolunda mı, keyfim tıkrında mı, unut bunları gitsin! Pek de unutmazdım yaa. Ne olsa ikisinin de çevremde iyi adları vardır. Bana, parmağımı kıpırdatmadan sık sık ilerici, devrimci kocalar bahşedecek kadar. Onların yüzü suyu hürmetine, devrimcilerimizin benden akıl sordukları da çok olmuştur haa... İkinci kocam hele. Ömer ve Aysel dedin mi, bana olan aşkı on misli depreşirdi. O konuda hâlâ da öyledir. Aysel'in alaşağı olacağı yok çünkü." (Ağaoğlu, 2006, s. 23).

Üçlemenin son romanı artık profesör olan Aysel'in kendisine de ödül verileceği bir ödül törenine hazırlanışının anlatıldığı dar bir zamanı kapsamaktadır. Ömer'den boşanan, Engin'le gönül bağı koparan ve aile bireyleriyle de hiçbir yakınlığı kalmayan Aysel artık yalnızdır. Yalnızlık, bir süre sonra Aysel'de çeşitli değişimlere ve psikolojik çöktürlere yol açacaktır: "*Fiziksel açlık nasıl bedeni ölüme götürürse, tümünden yapayalnız ve soyutlanmış hissetmek de aynı şekilde insanın zihnini parçalanmaya götürür. Bu başkalarıyla ilişkili olmak, fiziksel temasla aynı şey değildir. Bir birey, uzun yıllar boyunca fiziksel anlamda yalnız olabilir, ama gene de fikirlerle, değerlerle ya da en azından ona bir birleşme ve 'ait olma' duygusu veren*

toplumsal kalıplarla ilişkili olabilir. Öte yandan, insanlar arasında yaşayabilir ama gene de dayanılmaz bir soyutlanmışlık duygusuna kapılabilir, bu duygu, belli bir sınırı aşarsa, kişi, şizofrenik rahatsızlıkların anlatımı olan bir delilik durumu yaşamaya başlar." (Fromm, 2011, s. 31). Aysel'in Layana ve Yenins adında gerçekliği kestirilemeyen iki arkadaşı vardır. Bu arkadaşlarından Layana, yalnızlığı ve korkuyu Yenins ise umudu ve gücü sembolize etmektedir. Bu hayali arkadaşların yanı sıra Aysel'in en büyük uğraşı artık hatıralarıdır. Kendisinden uzakta yaşayan yahut hayatta olmayan sevdiklerinin hatıraları sık sık Aysel'in aklına gelir: "Nasıl da su, biraz daha güçlü akıyor şimdi; düşün deliklerinde incecik, biraz sert iplikçikler halinde fışkırıyor, teninde varlığını daha iyi duyuruyor. Belirgin değişler, okşayışlar, sırtından, göğüslerinden aşağı doğru akışlar... Ömer'in okşayışları mı, Engin'in öpüşleri mi? Tenine o kadar yakın gelmiş iki erkek. İkisi de yok artık." (Ağaoğlu, 2010(a), s. 23). Hatıralar sadece özel hayatıyla ilgili kayıpları değil mesleki hayatına yönelik kayıpları da içermektedir. "Sosyal Bilimler Onur Plaketi"ni alacağının haberi gazetede yayınlanmış ve Aysel, bu ödül törenine katılacağı günde aklına gelen hatıralarla zamanı adeta genişletmiştir. *Dar Zamanlar* üçlemesinin diğer romanlarında olduğu gibi *Hayır* romanı da geçmiş hatıralardan oluşmuştur. Gazetede gördüğü bu ödül haberi, Aysel'in kendisi hakkında çıkan geçmiş bir haberi hatırlamasına sebep olur. O gün ödül alacak olan Aysel, yıllar önce "bazı raporları çalma" suçlamasıyla üniversiteden uzaklaştırılışını hatırlamaktadır:

"Sosyal Bilim onur Plaketi, Prof. Dr. Aysel Dereli'ye Bugün Veriliyor

Haberin altında fotoğrafı. Nereden bulmuşlar, ne zamandan kalmışsa, objektife biraz kederli bir gülümseyen, orta yaşlarda hoşça bir kadın fotoğrafı.

Fotoğraftaki gülümsemeden etkilenmiş gibi, hemen hemen aynı biçimde gülümsüyor: Günün güzel bir karikatürü, ama ancak dünle bugün yan yana, iç içe çizildiğinde.

Bunu başarabilen de bellek.

Bir zamanlar komünizmi övme suçlamasıyla hakkında dava açıldığı haberini de, biri sosyal demokrat, öteki liberal görünümlü iki gazete ile bir dergi, bu fotoğraflarıyla vermişlerdi. O yıllar böyle şeyler fotoğrafı falan haber olurdu da... Daha sonraları, bu gazetelerden biri ve birkaç dedikodu düşkün, dolayısıyla, çoksatır gazete, üstüne kocaman puntolarla:

BİR SAHTEKÂRLIK OLAYI

Prof. Dr. Aysel Dereli'nin Uzaklaştırıldığı Fakülteden Bazı Araştırma Raporlarını Kaçırdığı Öne Sürülüyor

Diye yazdıklarında ise, haberin içine fırlak gözlü, boğazına kılçık kaçmış gibi buruşuk yüzlü, sevimsiz mi sevimsiz bir fotoğrafını gömmüşlerdi. Resmi gören kimse, bu yüzün hemen hemen bir kedinin boynunu bükerek koparmaya yatkın anlamına bakıp, fotoğraftakinden her türlü melaneti bekleyebilirdi." (Ağaoğlu, 2010(a), s. 33).

Romanın sonunda Aysel'in intihar ettiğini düşündüren ayrıntılar vardır. Fakat yazar intihar olayını bilinçli olarak net bir şekilde ifade etmez. *Dar Zamanlar* adını taşıyan bu üç roman isminden de anlaşılacağı üzere Aysel'in en kırılgan üç günü üzerine kurulmuştur. Ölmeye Yatmak, eşini aldatan kendisiyle ve o yaşa kadar toplumun kendisine yüklediği sorumluluklarla hesaplaşan Aysel'in iki saatini; *Bir Düşün Gecesi*, Aysel her ne kadar bu düğünde olmasa da kardeşi Tezel ve eşi Ömer'in gözünden Aysel'in aldatma vakasını eşine anlattıktan sonraki hâlini; *Hayır* ise eşinden boşanmış, toplumsal kuralları çiğnemiş, siyasi bakımdan dışlanmış Aysel'in seneler sonra artık kadınlığından ziyade bilim insanı kimliğiyle değer gördüğü fakat bu değer uğruna çokça bedeller ödediği öğrenilen bir günü anlatır. Bu dar ve sıkışık zaman dilimlerine Ağaoğlu hem Türkiye'nin hem de modernleşme sürecinde bocalayan kadının 1930-1980 yılları

arasındaki buhranlarını semboller, mektuplar, gazete kupürleri ve yaşanmış gerçek siyasi olaylar eşliğinde zerk eder. "... Dar Zamanlar, bireyin ve toplumun hafızasında depolanmış, kimi zaman bilinçli kimi zaman ise bilinçdışı olarak bastırılmış veya silinmeye çalışılmış bir tarihi ve hafızayı geri getirmenin etik yönünü vurgulayan bir tür tarih ve hafıza yazını olarak değerlendirilmelidir." (Arıkan-Aytan, 2021, s. 545). Toplumsal tarih ve sosyal olaylar, bireysel geçmiş ve kişisel hayat macerasıyla harmanlanarak sunulmuştur. Sembollerle örülü hatıralar bu hafızayı diriltmenin başlıca anlatım yolu olmuştur.

Yazsonu ve Üç Beş Kişi Romanlarının Kırgın Kadınlarının Hatıraları

Yazsonu, yine modernleşme Türkiye'sindeki kadının yaşadıklarını anlatır. Nevin, siyasi çatışmalarda ölen bir genç olan Güney'in annesidir. Bu ölüm olayından sonra eşi Hasan'dan boşanır ve herkesten uzaklaşır. Roman, sevdikleri tarafından adeta bir anatanrıça gibi görülen Nevin'in Güney'in çocukluğunun geçtiği eski yazlık evlerinde kardeşi, eski eşi ve sevdiği arkadaşlarını toplayıp onlara sevgi dolu unutulmaz bir hafta armağan etmesi üzerine kurulmuştur. Güney'in ölümünün üzerinden birkaç yıl geçmiştir ve hatıralar oldukça tazedir. Çevresine adeta sevgi akıtan Nevin, bu grubun "Thyke" (kader, şans, bereket tanrıçası)sidir (Atlı, 2012: 188). Roman, Nevin'in zihnine akın eden hatıralar üzerine kurulmuştur. Tüm misafirlerini uğurladıktan sonra Nevin, evde tek başına kalır. Hem uzak hem yakın geçmişi hatırlamaya koyulur. Güney'e ait hatıralar evladını kaybetmiş olan bu acılı annenin odak noktasıdır. Nevin için hayatın güzelliğine dair olan ne varsa Güney ile ilgili olanda saklı kalmıştır:

"Ağlamamakta direnip, denizin dibinde, kumlarla oynayan küçük balıklara baktı. Biri çizgiliydi. Parmak kadar bir şeydi. Güney, belki sekiz on yaşlarındaydı o zaman; buraya ilk geldikleri bahar:

Anne! Pijamalı bir balık kovalıyor beni!.. Peşimi bırakmıyor!..

Böyle diyerek çılgık çılgıca koşup gelmişti suyun içinden. Çenesinde bir tutam köpüklü, tuzlu tükürük. Bol, kumral saçları alnına, şakaklarına yapışmıştı. Çok güzeldi. -Kot mavisi bir mayo değil miydi üstündeki?-

Şimdi kot mavisi bir renkteydi deniz. Yeşilini soldurmuştu." (Ağaoğlu, 2007(b), s. 71).

İnsan ölümlü olması sebebiyle nihayetinde bir başkasının hatırasında kalan bir hayalden ibaret olacaktır. Oğluna olan sevgisiyle kendisini tanrılar katına yükselmiş gibi hisseden Nevin, oğlunu kaybedince ölümlü olduğunun ayırdına varır. Güney'in hatıraları, yaşarken Nevin'e hissettirdikleri, başkalarının hayatında bıraktığı izler romanın temel dokusunu oluşturur. Ölüm ve yas, kaybedilen yakının arkasında bıraktığı hüznün ve bu acının olgunlaştırıcı gücü, *Yazsonu* romanının okuyucuya kattığı başlıca duygulardır. Yaşam dolu bahar ve yaz mevsimleri geride kalmış, ölümle karşılaşan insan yazın/hayatın sonuna gelmiştir:

"Ben Güney'i kimden doğurduğumu bir türlü bilmezdim. Çamurdan mı, nurdan mı? İşte o yitirilmiş çocuk, benim oğlum; bizim hepimizin oğlu, bir konaklama sırasında bizi hep düşündürmüştür ve hep, sırçadan, kırılmamasına çok özen gösterilmesi gereken büyümlü bir gösterge örneği, her saniyemizin içinde dolanıp durmuştur ve onun adı acıdır ve altı atlas kızı buyurmuştur ki acılar çocuk yüzlerine hiç yakışmasın ve Güney'e yakışmış olan ne varsa, o büyümlü, sırçadan dolanırları, çok uzaklardan gelen ağlamalı gülüşleri, hepsi, başka çocuklara yakışmasın ve çocuklar, diye yankılanmıştır kayalıklarda altı Atlas kızının sesleri, geceleri dalgaların karanlıklarına karışıp gitmesin.

Bize, ölümlü olduğumuzu haykıran ne varsa, hepsi Güney..." (Ağaoğlu, 2007(b), s. 95).

Özellikle Güney'in hatıralarının bir araya getirdiği insanlar Side'de Nevin'in evinde, Nevin'in davet etmesi üzerine toplanırlar. Hasan, Doğan, Meriç, Fuat ve Memet, Nevin'in hatıralarının ana kahramanlarıdır. Güney'in ölümünden sonra bağlar gevşemiş, herkes kendi acısıyla baş başa kalmak istemiştir. Nevin yas döneminden sonra hepsini topladığı evde misafirlerini uğurladıktan sonra hatıraları ile baş başa kalır. Eski eşi Hasan ile aylar sonra karşılaşması ve ona karşı hissettiği duygular zihninde şu hatıraları yaratmıştır:

"Zakkumların dibinde ona usulca sarılmıştım. Şuramda patlamaya hazır coşkulu bir çığlıkla, ama sessizce sarılmıştım. Sonra, yine dün gece işte, o yola çıkmadan önce, kendisiyle birlikte geri dönmeyi isteyip istemediğimi sormadı. Artlarına kalıp, son birkaç günümü hem tek başıma, hem pek kalabalık yaşayacağımı anlamıştı. Her yanı ıslı ıslıldı." (Ağaoğlu, 2007(b), s. 94).

Yan yana gelinen bu bir haftalık zaman diliminden Nevin, sadece Hasan'a ve Güney'e ait değil diğer dostlarına dair de bol bol hatıra biriktirmiştir. Her biri diğerinden farklı karakterlere ve yaşam şekillerine sahip olan bu insanlar, Güney'in hatırası etrafında bir araya gelerek ölümün varlığını hatırlamış ve yan yana oldukları zamanı doyasıya yaşamışlardır. Acıların üstesinden gelme ve yaraları sağaltma için başvurulmuş en önemli eylem olan gülme, bu yaşlı insanların adeta imdadına yetişmiş ve onları tekrar kenetlemiştir. Nevin, Fuat'ı, Meriç'i ve Memet'i neşeli hatıralarının arasına eklemiştir:

"Bazı geceler, yanyana, şuradaki sedirin üstüne uzanırdık. Fuat'ın o kadar güzel fıkrayı nerden bulup çıkardığına şaşardım. Salt güldürmezdi bizi. İçimize döndürür, ordan kendimize baktırırdı. Memet, anlattıklarının hepsini de Fuat'ın yaşamış olduğuna inanırdı. Meriç'se onun dışçı koltuklarının bir şaka olduğuna." (Ağaoğlu, 2007(b), s. 113).

Romanın sonunda tüm misafirlerini evlerine gönderen Nevin, sakat bir gencin tecavüzüne uğrar ve öldürülür. Nevin, eve yerleştiği andan itibaren gözetlenme hissi yaşamakta fakat gözetleyenin komşunun küçük oğlu olduğunu düşünmektedir. Halbuki köyde yaşayan bir genç Nevin'i gözetlemekte ve arkadaşlarının evi terk ettiğini görünce Nevin'e yaklaşmak için zaman kollamaktadır. Bu gencin psikolojik ve bedensel ayrıntıları üst kurmaca tekniğiyle yazar tarafından anlatılır. Romanda ara ara varlığını gösteren yazar anlatıcı, Nevin'in saldırıya uğradığı sahnede Nevin'e şöyle seslenmektedir:

"Kaçma. İtme onu Nevin! Bırak. Salt degecek sana. Komşunun bahçesindeki en olgun ağaçtan en olgun, en kızıl narı, en çekici gülü koparmak istercesine uzanıyor sana işte. İtme onu kaçma." (Ağaoğlu, 2007(b), s. 230).

Yazar anlatıcının bu satırları, tam olarak sakat genç olarak yazar anlatıcının romana dahil ettiği ve daha sonra yazar anlatıcının adını Sayha koymak istediğini belirttiği gencin tecavüz ve saldırı girişiminin sebeplerini anlatır gibidir. Dışlanmışlık, sevgisizlik şiddeti beraberinde getirmektedir: *"Çocuğun, anne-babasıyla olan ilişkisinde yeterince sıcaklık görmemesinin, kişiliğin gelişimi açısından kalıcı ve çok olumsuz etkileri vardır. Lichtenstein'in 'kötücül hayır' olarak adlandırdığı bu olgu, çocuğun bağımsızlığının bir unsuru olarak geliştirdiği, kendisinin diğer insanlardan farklı olduğunu gösteren 'hayır' ya da 'karşı çıkma' duygusundan farklıdır... Kötücül hayır çocuğun varlığının anne tarafından tanınmaması, reddedilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu tür kötücül hayır'ın yarattığı sonuçlardan biri şiddet ve saldırganlık olaylarıdır. Varlığının inkâr edilmesine katlanamayan kişi şiddete yönelebilir ve bu durum hem cinsellikteki hem de diğer nesne ilişkilerindeki şiddet olgusunu açıklamaya yarar."* (Cebeci, 2009, s. 107-108). Umudu, barışı ve kadının sevgiyle aileyi toparlayan tarafını sergileyen doğurgan Nevin'in herkes tarafından dışlanmış bir genç tarafından tecavüze uğraması "eril tahakkümün" (Bourdieu, 2019) kadının gücü karşısındaki boyun eğdirici yönünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Kadının büyüleyici, sıcak tarafına erişemeyeceğini düşünen yıkıcı güç bu güzelliği ortadan kaldırmayı ona reva görmüştür. Yazsonu, Nevin'in hayatının sonunu ve Nevin'le birlikte beslediği tüm

güzelliklerin sonunu anlatması yönüyle, Ağaoğlu'nun hayal kırıklığıyla biten romanlarından biridir. Hem *Yazsonu*'nun Nevin'i hem *Dar Zamanlar* üçlemesinin Aysel'i romanların sonunda "vahşi doğaya" dönmüş/döndürülmüş, kendilerinden ve doğalarından haberdar "vahşi bilge kadın"lar (Estes, 2021, s. 494) olarak yazarın zihninde noktalanmışlardır. Kadın karakterler kendi içlerinde yaptıkları psikolojik kazı sonucunda özgür kadın kimliğine bedenlen olmasa da ruhen kavuşmuştur.

Üç Beş Kişi romanı ise Murat karakteri üzerinden şekilleniyormuş gibi görünse de Murat'ın hayatını yönlendiren başlıca üç kadın karakterin romanıdır, denilebilir. Ataerkil kültürde otoriter bir kadın olarak Türkân Hanım, oğlu Murat'ın silik bir karakter olmasında önemli bir rol oynar. Güçlü ve buyurgan bir erkek çocuk isterken çekingen ve içe dönük bir oğula sahip olan Türkân Hanım, eşinin erken ölümü sebebiyle hem eril hem dişil rolleri üstlenmeye çalışır fakat içinde bulunduğu toplum ve karakteri onu iyiden iyiye erilleştirir. Murat'ı değiştiren bir diğer kadın karakter, Murat'ın en az kendisi kadar silik bir karaktere sahip olan ablası Kismet'tir. Tüm ilgisini Murat'a aktaran bu kadın, kardeşine duyduğu hastalıklı bağla Murat'ı kendisine bağımlı bir kişilik hâline getirir. Murat'ın annesine karşı koymasına sebep olan ve olayları başlatan bir diğer güçlü kadın ise Selmin'dir. İstanbul'dan Eskişehir'e gelen şarkıcı Selmin'e takıntılı bir aşkla bağlanan Murat, onun peşinden İstanbul'a gidecek ve kendisini maddi manevi sömüren bu kadına bağımlı hâle gelecektir. Ağaoğlu, *Üç Beş Kişi* romanındaki insan ilişkilerini sebep sonuç ilişkisi içinde ve yine geriye dönüşlerle ayrıntılandırmış, Murat karakterinin kaderini ilmik ilmik ören kadınların tavırlarını bulundukları mekânların sosyolojisini de göz önünde bulundurarak anlatmıştır. 1950'li yıllardaki feodal toplumun erilleşmeden saygı duyulmayan kadınıyla, özgürleştiğini zannederken kendisinden fersah fersah uzaklaşan metropol kadınının toplum tarafından dışlanıp yaftalanışı Türkân ve Selmin karakterleri üzerinden örneklendirilmiştir. Silik bir karakter olarak roman süresince annesinin sözünden çıkmayan Kismet ise şaşırtıcı bir şekilde romanın sonunda başkaldırarak evi terk eder. *Üç Beş Kişi* romanı, hatıralar bağlamında incelendiğinde özellikle Murat ve Kismet'in hatıralarının ve hatırlamalarının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Hem romanın en önemli kadın karakteri olan Kismet'in hatırladığı travmatik hatıralar hem de Murat'ın Kismet'le ilgili hatıraları bu sessiz fakat derinlikli karakterin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bu hatıralar yoluyla sadece Kismet'in değil Kaymazlı ailesinin fertlerinin de karakterleri ortaya konulmuş olur. Murat, Kismet ile ilgili hatıralarını kahraman anlatıcı olarak kendi bakış açısından anlatır. Çocuklukları bir arada geçen bu iki kardeşin ilişkisi oldukça yakındır. Eskişehir'deki evini terk edip Murat'ın yanına geleceği bilgisini bir telgrafla Murat'a bildiren Kismet, Murat'ın hatıralarında şöyle yer edinmiştir:

"'Geliyorum' diyor Kismet. Telgraf çekiyor. Üstelik de gece trenine biniyor. Ne olmuş olabilir? Belki de kocasıyla kavga etti. Artık herşeyi açığa vurdu belki. Kendini açığa vurdu. Evini bıraktı kaçıyor. Olamaz ki. Kismet bunu yapamaz. Kaçacaksa, ancak üst kata, annemiz Türkân Kaymazlı'nın yanına kaçır o. Ertesi gün de herkes elbirliği eder, Orhan'la aralarını yapıverirler ve yaşam eskisi gibi sürer gider." (Ağaoğlu, 2007(a), s. 7).

Murat ve Kismet, otoriter annelerinin gücü altında ezilen, toplumsal baskıyla yetiştirilen iki kardeşdir. Küçük bir mekânda yaşamının verdiği baskı da eklenince iki kardeş kırılğan bir yapıya bürünürler. Çocukluklarında birbirlerine sığınır. Özellikle kız çocuğu olması sebebiyle Kismet'in üzerinde bir de namus üzerinden baskı kurulur. Bu baskı Ufuk'u seven Kismet'in intihara kalkışmasına ve yaşadıkları yerde çok büyük dedikoduların çıkmasına sebebiyet verir. Murat'ın Kismet'le ilgili olarak hatırladığı travmatik hatıralardan biri intihar girişimi ve Ufuk ile ilgili çıkan söylentilerdir:

"Kismet benim tanıdığım ilk kadındı. Onu başka hiçbir erkeğe bırakmak istemezdim. Onun sahibi bendim. Çok çaresizdim. Eskişehir'de, Köprübaşı'nda, altmışlı yılların sonlarına doğru, daha

yirmilerindeyken adı 'evde kaldı'ya çıkmış, bir kez tentürdiyot içtiği için, gizli gizli biriyle seviştiği dilden dile söylenen Kısmet'e, bir de Ufuk gibi ne idüğü belirsiz biri göz koymuşsa!.. Ablası Ufuk'a mı âşıkı?" (Ağaoğlu, 2007(a), s. 32).

Kısmet'in bakış açısından okuyucuya sunulan hatıralar hâkim bakış açısıyla verilmiştir. Murat, hikâyesini birinci tekil şahıs diliyle anlatırken diğer kahramanlar hâkim bakış açısıyla tanıtılır. Kısmet'in anlatıldığı satırlarda da Türkân Hanım'ın kızı üzerindeki yoğun etkisi vurgulanmaktadır. Anne imgesi hem Murat'ta hem de Kısmet'te güç, otorite ve şefkatsizlik üzerine kuruludur. Türkân Hanım, her şeyi bildiğini zannetmekte ve baskı ile çocuklarına isteklerini kabul ettirmektedir. Kısmet, annesinin hatıralarını bile korku ve çekinme duygusu eşliğinde hatırlamaktadır:

"Kısmet beklenmedik bir patlamayla boşanmaya karar verdiği zaman, en çok ürküttüğü Orhan'ın tepkisi değildi, annesiydi. Ondaki gizli güç. Bağırıp çağırmaya bile gönül indirmeden, iki kaşı arasındaki dikey çizgiler, dindik bir duruşla Kısmet'i her zamanki gibi hemen etkisi altına alabilir. Kısmet hâlâ o etki altında zaten. İki gün daha geçse, kendini yine alt katla üst kat arasında uslu uslu gidip gelirken bulacak." (Ağaoğlu, 2007(a), s. 109)

Kısmet'in kendi varlığını hissettiği tek zaman dilimi, Ufuk'la geçirdiği anlardır. Ufuk, sahipsiz bir genç adam olması sebebiyle Kısmet'in annesi Türkân'ın onayını alamamıştır. Kısmet, zorla Orhan'la evlendirilmesine rağmen hatıralarında yaşattığı Ufuk'tan asla kopamaz. Aşk hatıraların en önemli yol göstericisidir:

"Ufuk, der demez belkemiğinden aşağı incecik bir sızı uç veriyor. Şu an aklına Ufuk'un gelmiş olması da çok tuhaf. En şaşırtıcı olanı da avukat yazıhanesinde, en geçerli gerekçesini söylerken bile, Ufuk diye birinin aklından geçmemiş olması. Ancak şimdi, annesinin çıplaklığına bakarken, Ufuk'un kollarında kendi çıplaklığını görmekte. Bu görüntüyü kovalamak istemesine başını çabuk çabuk iki yana sallıyor..." (Ağaoğlu, 2007(a), s. 114).

Kısmet'in eşi Orhan'ı hatırladığı sahneler olumsuz gönderimlerle ayrıntılandırılmıştır. Ufuk'la yaşadığı cinsellik ne kadar doyum sağlayan sevgi dolu bir birleşmeyle Orhan'la yaşadıkları o kadar Kısmet'i kendi benliğinden uzaklaştıran, mutsuz eden eylemlerdir. Ufuk'u hatıralarında özlemle anarken Orhan'dan kaçmak için çareler arar: *"Kısmet, Orhan duştan çıkıp yeniden yanına uzanana dek battaniyeyi kafasına çeker, sürekli yinelerdi: Çok mutsuzum, çok mutsuzum."* (Ağaoğlu, 2007(a), s. 266). Ev içerisinde bir hayat yaşayan, hayatındaki tek değişikliğin evlilik yapmak olduğunu bilen ve Ufuk'la hakkında çıkan dedikoduları önlemek için zorla evlendirilen Kısmet için evlilik ona öğretildiği gibi mutluluk verici bir ideal değildir. Öz değer duygusu eksik olan Kısmet, zihnini adeta istila eden kötü hatıraları durduramaz. *"Bellek sadece 'alışılmışın dışındaki, ilgi çekici ya da korkunç olayları' ayıklayıp dışa vurur..."* (Sarlı, 2022, s. 31). Birbiri ardı sıra dizilen bu hatıraların hepsi Kısmet'in ruhunu derinden yaralayan olaylara dairdir. Kısmet'in zihni önce hayatında çok büyük bir otorite olan annesinin geceliğine işlediği harfe, daha sonra annesinin onu zorla evlendirdiği Orhan'la olan mutsuz evliliğine oradan geçmiş beğenilerine ve nihayetinde evin içindeki bir başka otorite olan dayısının kendisi hakkındaki alaycı tavırlarına kayar. Bilinç akışı ile ilerleyen bu kötü hatıralar, Kısmet'teki aşıklık kompleksinin sebeplerini ortaya koymaktadır:

"Kısmet, başını usulca geriye, taş duvara dayıyor. Gözlerini bilmeden yumuyor: upuzun bir gece. Annemin geceliğine kocaman bir T harfi işledim. Evlenirken de kendi geceliklerime, iç çamaşırlarıma K harfi işledim. Çarşafı, yastık kılıflarına K.O. okulda böyle iyi olacağını öğretiler. Hiç iyi olmadı. Çook, çok eski zamanlarda nedense markaları severdim. Ferit Dayım, alaylı alaylı gülmüştü: ayaklarını sürüyerek yürüme. Dik dur!" (Ağaoğlu, 2007(a), s. 274).

Gerek Nevin gerek Kısmet, büyük ailevi sorunlarla uğraşan iki kadın karakterdir. Nevin, oğlu Güney'i kaybettikten sonra onun hatıraları ile dolu bir hayat yaşamaya

başlamıştır. Ruhunu sağaltmak için yine Güney'i hatırlatan ve geçmişte birlikte güzel zamanlar geçirdiği dostlarına sığınmıştır. Romanın sonunda güzel hatıralar edinememiş olan ve sevgisizlikle büyüyen bir genç tarafından öldürüldüğü ima edilen Nevin, ölümü yaşama bağlayan hatıralarla iç içe oluşuyla dikkat çeker. Kismet ise çok küçük yaşlardan itibaren annesi tarafından maruz bırakıldığı baskılar sebebiyle silik bir kimlik oluşturmuş, adeta mekanikleşmiştir. Toplumun ve annenin kuralları dışına çıkamayan bu kırgın kadın karakter, zihnine üşüşen travmatik hatıralar sebebiyle değişmesi gerektiği bilgisiyle yüzleşerek evi/annesinin hâkimiyet alanını terk etmiştir. Bu iki karakterin ortak yönleri yüzlerinin daha çok geçmişe dönük oluşu, hatıralarla örülü hayat düzenleri ve gelecek umutlu günler için adım atışlarıdır, denilebilir.

Sonuç

Adalet Ağaoğlu romanları, zaman, mekân ve kişiler düzleminde derinliği olan metinlerdir. Yazar, karakterlerine derinlik katarken özellikle geçmiş zamandan, hatırlamalar ve hatıralardan faydalanır. Geriye dönüş, özetleme teknikleriyle birlikte karakterleri şimdiden geçmişe tanıtma yolunu seçen yazar, geçmişle bağlarını koparmayan/koparamayan, travmatik hatıraları sebebiyle aşağılık kompleksleriyle mücadele etmek zorunda kalan, farkındalığı yüksek karakterler oluşturur. Bu karakterlerin kendileri ile yüzleştikleri şimdi, romanın da şimdisini oluştururken, romanlar olayların sebeplerinin geçtiği geçmişte şekillenir.

Adalet Ağaoğlu'nun yazmış olduğu dokuz romanın karakterleri genellikle "dar zamanlar" da kendileriyle karşılaşan kadınlardır. Özellikle *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi*, *Hayır*, *Yazsonu* ve *Üç Beş Kişi* romanlarında başkarakter yahut norm karakter olarak varlığını sürdüren Aysel, Tezel, Nevin, Kismet bu romanların travmatik hatıraları ile derinliği sağlayan karakterleridir. Toplumsal statüleri, bireysel ilişkilerdeki aksaklıkları, varoluş mücadeleleri birbirinden farklı olan bu kadınların geçmişleriyle kurdukları bağlar ve hatıraların onlara verdiği acı ortaktır. Fakat bu acı hiçbir zaman bu karakterleri güçsüzleştiren bir acı olmamış tersine travmatik hatıraların verdiği itici güçle yaşadıkları yüzleşmeler onları özgürleştirmiştir.

Aysel, toplumsal baskılar sebebiyle kariyer basamaklarını tırmanmış fakat kendisinden uzaklaşarak toplumun ona biçtiği "aydın" rolüne uyum sağlamak için bireysel kimliğini feda ettiğinin ayırdına varmıştır. Tezel, toplumsal baskıdan sıyrılabilme ve kendisi olabilmek için tüm kuralları yıkmaya çalıştığı fakat aidiyetini kaybettiği bir geçmişe sahiptir. Nevin, evladını kaybettikten sonra yoğun bir yas duygusu yaşamış, yaralarını oğlunun hatıraları ile sarmaya çalışmıştır. Kismet ise kendisini silikleştiren insanların geçmişte ona yaptıklarını hatırladıkça güçlenmiş ve kötü hatıraları sebebiyle öz güven kazanmıştır. *Hayır* romanının sonunda intihar ettiği düşünülen Aysel ve bir genç tarafından öldürülen Nevin, bireysel maceralarını hazin olaylarla tamamlarken, oğlu ile olan kötü ilişkisini düzeltten Tezel ve annesine karşı durarak boşanan Kismet daha olumlu bir sonuca varmıştır.

Yazar, geçmişi ve hatıraları romanlarını oluşturmada çok önemli bir ayrıntı olarak kullanmış özellikle yarattığı karakterleri travmatik hatıralar aracılığıyla okuyucuya realist bir tutumla yansıtmıştır.

Kaynakça

- Adler, A. (2009). *Yaşamın anlam ve amacı*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2007a). *Üç beş kişi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2007b). *Yazsonu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Ağaoğlu, A. (2006). *Bir düğün gecesini*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2010a). *Hayır*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2010b). *Ölmeye yatmak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arikan, S., & Aytan, T. (2021). Adalet Ağaoğlu'nun dar zamanlar üçlemesinde hafıza, tarih ve kimlik. *TUDED*, 61(2), 541-559.
- Apaydın, M. (2006). Adalet Ağaoğlu'nun dar zamanlar üçlemesinde zaman kurgusu üzerinde bazı değerlendirmeler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 17-38.
- Atlı, F. (2012). Aile kavramının Ağaoğlu romanlarındaki akisleri. *Muhafazakâr Düşünce*, 8(31), 177-198.
- Atlı, F. (2020). *Siyasal düşünceler bakımından Adalet Ağaoğlu romanları*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). *Eril tahakküm*. B. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Cebeci, O. (2009). *Psikanalitik edebiyat kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cohn, D. (2008). *Şeffaf zihinler kurmaca eserde bilincin sunumu*. F. B. Aydar (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ersoy, B., & Karadeniz, M. (2022). Sema Kaygusuz'un öykülerinde kadın karakterler. *Söylem Filoloji Dergisi*, 7(3), 789-806.
- Estes, C.P. (2021). *Kurtlarla koşan kadınlar*. H. Atalay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Evis, A. (2012). Bilge Karasu'nun uzun sürmüş bir günün akşamı öyküsünde din ve bireyleşme. *Journal of Turkish Studies*, 7(2), 481-494.
- Freud, S. (1999). *Sanat ve edebiyat*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Fromm, E. (2011). *Özgürlükten kaçış*. Ş. Yeğin (Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Lacan, J. (2012). *Baba'nın-adları*. M. Erşen (Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.
- Odacı, S. (2007). *Bilinç akışı tekniği bakımından James Joyce, Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu ve Emine İşınsu'nun romanları*. [Doktora Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ricoeur, P. (2020). *Hafıza, tarih, unutuş*. M. E. Özcan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarlo, B. (2022). *Geçmiş zaman bellek kültürü ve özneye dönüş üzerine bir tartışma*. P. B. Charum, D. Ekinci. (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Tura, S. M. (2010). *Freud'dan Lacan'a psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.